

УДК 373.5.091.2: 796.034.2

Дудіцька С. П., Ніколайчук О. П.  
 викладачі кафедри теоретичних основ і  
 методики фізичного виховання  
 Чернівецького національного університету  
 імені Юрія Федьковича

**СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ ФІЗКУЛЬТУРНО-  
 СПОРТИВНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ  
 СУЧАСНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

*Анотація.* У статті показано роль масових заходів фізкультурно-спортивного спрямування у вихованні молодого здорового покоління. Розглянуто особливості використання під час таких заходів масових вільних вправ, надано рекомендації щодо вибору вправ та вихідних положень, підготовки до показових виступів, виокремлено етапи такої підготовки, надано алгоритм вивчення вільних вправ, визначено відповідальних тощо.

*Ключові слова:* вільні вправи, захід, елементи, комбінація, прийоми, сценарій, частина.

Дудицкая С.П., Николайчук О.П.

**СПЕЦИФИКА ОРГАНИЗАЦИИ МЕРОПРИЯТИЙ  
 ФИЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНОГО НАПРАВЛЕНИЯ В  
 ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ СОВРЕМЕННЫХ УЧЕБНЫХ  
 ЗАВЕДЕНИЙ**

*Аннотация.* В статье показано роль массовых мероприятий физкультурно-спортивного направления в воспитании молодого здорового поколения. Рассмотрены особенности использования во время таких мероприятий массовых вольных упражнений, даны рекомендации по выбору упражнений и исходных положений, по подготовке к показательным выступлениям, выделены этапы такой подготовки, предоставлен алгоритм изучения вольных упражнений, определены ответственные и т. п.

*Ключевые слова:* вольные упражнения, мероприятие, элементы, комбинация, приемы, сценарий, часть.

Dyditska Svitlana, Nikolaichuk Olga

**MEASURES OF SPECIFIC SPORTS DIRECTION IN THE  
 EDUCATIONAL PROCESS MODERN EDUCATIONAL INSTITUTIONS**

*Resume.* In the article the role of mass sports events focus on educating young healthy generation. The features use during mass events such free exercise recommendations on choosing exercises and assumptions and prepare for the demonstration performances singled stages such training is provided free algorithm study exercises, etc.

*Keywords:* free exercise, event, elements, combination, techniques, scenario, part.

**Постановка проблеми в контексті сучасної педагогічної науки та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.** Становлення незалежності української держави зумовило необхідність формування та подальшого відтворення фізичного, психічного, соціального здоров'я її народу, що вимагає посиленої уваги до відродження традицій народного фізичного виховання.

Основні напрями оптимізації означених процесів ми вбачаємо в адекватному використанні українських народних традицій у змісті і методах культурно-спортивної роботи, як важливого чинника формування не лише традиційної системи фізичної культури, а й культури нації загалом.

У системі національного виховання молоді та формуванні навичок здорового способу життя важливе місце посідають, на нашу думку, заходи з різноманітною тематикою й спрямованістю. Такий підхід зумовлює наявність різноаспектного синтезу фізкультури, спорту й мистецьких сфер, а також різноманітності форм їх відображення в різних видах діяльності населення всіх вікових категорій, зокрема школярів. На підтвердження цієї тези виокремимо основні напрями здійснених досліджень провідними українськими і зарубіжними вченими, а саме: теоретичні засади й закономірності становлення та розвитку фізкультурно-оздоровчої роботи зі школярами.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми.** У дослідженнях і публікаціях, в яких висвітлюються національні традиції і звичаї та їх роль у виховній роботі з дітьми й молоддю, виділяємо праці Х. Анаркулова<sup>1</sup>, О. Вацеби<sup>2</sup>, Є. Приступи<sup>3</sup>

---

<sup>1</sup> Анаркулов Х.В. Кыргызские народные подвижные игры, физические упражнения и современность : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. «Теорія та методика професійної освіти» / Х.В.Анаркулов– М., 1993. – 38 с.

<sup>2</sup> Вацеба О.М. Західноукраїнські традиції спортивно-гімнастичного руху першої половини ХХ століття/ О.М. Вацеба, С.М. Родак // Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. пр. – К.-Вінниця: УАННП, 1998. – Ч. 1. – С.14–15.

тощо. Зміст, форми та методи культурно-спортивної роботи в сучасній загальноосвітніх навчальних закладах (далі – ЗНЗ) стали темою наукових розвідок С. Аслаханова, О. Дубогай<sup>4</sup>, В. Завацького, А. Цьось<sup>5</sup>.

Теоретико-методичні засади класифікації масових заходів культурно-спортивного спрямування розглядали Н. Коваленко, Б. Шиян, а використання інноваційних методів фізичного виховання під час урочної та позаурочної форм навчально-виховної роботи – О. Цибанюк, Н. Москаленко, О. Вілігорський<sup>6</sup> та ін.

Проте аналіз джерельної бази дослідження свідчить, що вони ще не стали предметом спеціального наукового дослідження. Так, у зазначених наукових працях не повною мірою розкрито психолого-педагогічні та організаційно-методичні засади використання національних традицій фізичного виховання в культурно-спортивній роботі сучасних ЗНЗ, а також не узагальнено тенденції їх розвитку. Маловивченим залишається рівень зацікавлення старшокласників формуванням власних потреб у царині культурно-спортивної роботи і проведення дозвілля та відпочинку.

**Мета дослідження** – обґрунтування важливої ролі масових заходів фізкультурно-спортивного спрямування у виховному процесі сучасного школяра.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** За останні роки науковці та практичні педагогічні працівники здебільшого звертають увагу на проблеми, проведення молоддю вільного часу. Подібну стурбованість пояснюємо тим, що культурно-спортивні заходи як різновид відпочинку і рекреації з переважальною руховою активністю ще не вважається досить активною

---

<sup>3</sup> Приступа Є.Н. Народна фізична культура українців / Є.Н. Приступа – Львів: УСА, 1995. – 254 с.

<sup>4</sup> Дубогай О.Д. Особистоорієнтовані підходи у фізичному вихованні школярів/ О.Д. Дубогай // Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. пр. – К.-Вінниця: УАННП, 1998. – Ч.1. – С. 32–38.

<sup>5</sup> Цьось А.В. Планування навчальної роботи з фізичної культури в школах I-III ступенів / А.В. Цьось, В.М. Довганюк, Н.М. Ковальчук– Луцьк: Надстир'я, 1998. – 364с.

<sup>6</sup> Вілігорський О.М. Інноваційні технології на уроках фізичної культури в школі [електронний ресурс] / О.М. Вілігорський– Режим доступу: [http://www.rusnauka.com/14\\_NPRT\\_266363.doc.htm](http://www.rusnauka.com/14_NPRT_266363.doc.htm)

формою, яка очевидно і переконливо сприяє утвердженню здорового способу життя в молодіжних колах. Цілком зрозуміло, що поведінка людей, вибір ними форм рекреації зумовлюються не лише їх уявленнями та прагненнями, а й реальними обставинами життєдіяльності. Відмітимо, що ігнорування цих заходів є неправомірним і негативно впливає на вдосконалення комплексу освітніх оздоровчих якостей особистості.

Спортивно-масові заходи (далі – КСЗ) – це заходи, під час проведення яких змагальна ігрова діяльність, що підібрана з урахуванням віку, статі, рівня підготовленості учасників, дає змогу досягти перемоги в доступних їм вправах. Ця доступність забезпечується спеціальним підбором змагальних вправ, складності й довжини дистанцій, ваги використовуваних снарядів, а також тривалістю й інтенсивністю виконання рухових дій. Водночас для змагання з різним контингентом учасників використовуються гандикапи, фора, порівняльні коефіцієнти й заохочувальні бали з метою вирівнювання їхніх фізичних можливостей.

Фізкультурно-оздоровчих масові заходи поєднують у своєму змісті не тільки спортивні змагання з метою перевірки навичок і вмінь, набутих у процесі занять фізичними вправами, а й активний оздоровчий відпочинок, релаксацію та реабілітацію. Це зумовлює розширення й урізноманітнення програм, використання новітніх технологій, поповнення технічного та тактичного арсеналу, підвищує вимоги до особливостей підготовки й проведення масових фізкультурно-оздоровчих заходів з населенням різних вікових та соціальних груп.

У ХХІ ст. найпоширенішими масовими фізкультурно-спортивними заходами є «Богатирські ігри», «Ігри патріотів», «Форт Буаярд», «Лицарські турніри», «Козацькі забави», «Дні спорту», фестивалі, спартакіади закладів освіти та трудових колективів, масові народні гуляння. Такого роду заходи є не тільки засобом пропаганди здорового способу життя, а й потужним засобом виховання патріотизму й національної цілісності.

Великий інтерес викликають змагання з лижного спорту, масові естафети й пробіги, свята ковзанярів, велосипедистів, комплексні змагання, день здоров'я, день бігуна. Учасниками таких фізкультурно-спортивних заходів можуть бути представники всіх верств населення, вікових груп та рівня фізичної підготовленості. Мета таких змагань – підвищити емоційність, створити сприятливу атмосферу, стимулювати зростання майстерності й результативності учасників й тим самим зробити більш ефективними змагання.

З метою популяризації та реклами, підвищення інтересу до фізичної культури, до участі у таких заходах запрошують відомих громадських діячів, бізнесменів, зірок телеекрану. При цьому бажано, щоб серед учасників таких змагань була учнівська й студентська молодь.

Змагання у програмі широкомасштабних масових фізкультурно-спортивних заходів (рухливі ігри, туристичні естафети, змагання на доріжках здоров'я, майданчиках) доцільно проводити за спрощеними правилами. Серед завдань щодо масових фізкультурно-спортивних заходів варто визначити такі:

- пропаганда фізичної культури й спорту, яка забезпечується оформленням місця проведення, рекламою масових фізкультурно-оздоровчих заходів своєчасною інформацією про зміст і результати заходу;
- розширення менеджментської та маркетингової складової у структурі спортивно-масової діяльності;
- виявлення перспективної молоді для занять різними видами спорту;
- встановлення спортивних рекордів (закладу, підприємства, району, міста);
- реалізація різноманітних напрямів і форм національно-патріотичного виховання, проведення яких ґрунтується на традиційних основах фізичного виховання українського народу;
- розширення сфери спілкування, інтелектуального збагачення, об'єднання інтересів, усвідомлення суспільної цілісності й особистої

значущості. Цьому допомагає спільна підготовка до змагань, участь у складі команд, присутність глядачів і вболівальників;

- залучення населення до суспільно-корисної діяльності в галузі фізичної культури й спорту. У сфері масової фізкультурно-оздоровчої роботи важко домогтися успіху без залучення помічників, організаторів-фізоргів, членів комісій, спортивних суддів, волонтерів, спонсорів, представників радіомовлення та преси;

- виявлення найсильніших учасників і команд, комплектування збірних команд;

- підведення підсумків, оцінка та контроль роботи фізкультурних клубів, секцій, груп, визначення якості фізкультурно-оздоровчої роботи;

- обмін досвідом роботи, демонстрація досягнень кращих колективів. Це завдання виконується завдяки залученню досвідчених фізкультурників, організації зустрічей з різними командами підсумків змагань, акцентуванню уваги учасників на досліджуваних предметах.

Розглянемо специфіку впровадження в програму таких заходів щодо проведення масових вільних вправ. Для переважальної більшості масові вільні вправи (особливо для учнів молодших класів) складаються з точних, геометрично виважених і правильних положень. При цьому надається перевага симетричним рухам, які здебільшого побудовані в основних площинах (наприклад, руки вперед, в сторони, вгору). Важливо, щоб основні рухи, статечно красиві пози, ефектні елементи, які виконують учні, були доступними для огляду глядачами, а перегляд вільних вправ, де кожен наступний рух логічно витікає з попереднього, залишаючи комфортні відчуття.

Ми ж наполягаємо, що очевидними для загалу глядачів будуть композиційні помилки, тобто одноманітні пози гімнаста (наприклад, довготривале виконання вправ у стійці ноги разом, ноги нарізно, у стійці на колінах чи в упорі лежачи). На нашу думку, добираючи елементи і з'єднання

вправ, перевагу слід надавати таким, проведення яких має динамічний характер, а виконання характеризується широкою амплітудою рухів.

Створену композицію спочатку слід перевірити на одному учневі, а з часом – на експериментальній групі з 12–16 осіб. Якщо виступ планується на стадіоні, то для кращого оцінювання дій учнів учитель має бути на такій же відстані від них, що й глядачі. Спочатку учасники виконують вправи в сповільненому темпі, а надалі – в такому темпі, в якому їх виконуватимуть на святі. Зміни і доповнення краще вносити під час роботи з експериментальною групою. В тих випадках, коли вправи створено за принципом контрасту, особливо важливо прослідкувати за узгодженістю рухів учасників, що сприятиме підкресленню краси всієї вправи.

Під час створення вільних вправ також важливо враховувати місце розташування глядачів (дивляться вони з одного боку чи з усіх, знаходяться на трибунах чи на одному рівні з гімнастами). Виконання вправ з предметами (палками, прапорцями, стрічками, обручами, булавами) доречно проводити з урахуванням ідентичних вимог щодо виконання вільних вправ без предметів.

На експериментальній групі перевіряється форма і забарвлення спортивних костюмів, а також добирається найкращий музичний супровід. Під час колового шикування, бажано, щоб кожне коло мало свій колір (наприклад, центральне коло – темно-синє, середнє – голубе, зовнішнє – біле).

Ну думку фахівців, після того як програму заходу розроблено і вправи розподілені між класами, можна починати підготовку до виступів<sup>7</sup>. На їхню думку практична частина має складатися з таких етапів:

1. *Підготовка громадських кадрів.* Відповідальні – фізорги класів чи громадські інструктори під керівництвом вчителя вивчають вправи і опановують найпростіші прийоми навчання в позаурочний час.

---

<sup>7</sup> Демчук С.П. Організація спортивних свят в школі / С.П. Демчук // Методичні рекомендації на допомогу вчителям шкіл, стажистам та студентам-практикантам педагогічних інститутів. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 1982. – 84 с.

2. *Вивчення вправ класами.* Вчитель зі своїми помічниками приступає до масового навчання учнів, які задіяні у виступах. Підготовка учнів (класів) проводиться в позаурочний час.

3. *Змішані навчально-тренувальні заняття.* Удосконалення техніки виконання, відпрацювання єдиного ритму і узгодженості виконання вправ досягається на змішаних навчально-тренувальних заняттях, до яких залучаються всі учасники. Вправи виконуються водночас усіма учасниками конкретної позиції програми.

4. *Проведення змішаних і генеральних репетицій.*

На методиці вивчення вправ доцільно, вважаємо, зупинитися дещо детальніше. Так, вільні вправи рекомендуємо вивчати в такій послідовності:

- а) ознайомлення учнів з комплексом в цілому;
- б) засвоєння найскладніших елементів і комбінацій;
- в) вивчення комбінацій частинами і в цілому;
- г) тренування всієї комбінації.

Для створення в учнів цілісної уяви про комбінації, що вивчаються, необхідно, на нашу думку, щоб учитель чи кращий гімнаст правильно і виразно виконали всю вправу. Показ радимо проводити під музичний супровід.

Надалі учні опановують найскладнішими елементами і виконують низку вільних спроб. У результаті формується потрібна модель, що враховує уявлення про вивчений рух, механізми виконання вправ, послідовність дій та ін.

Усі помилки, яких припускається учень, О. Куц, З. Скибенко, С. Пачковський<sup>8</sup> радять відразу виправляти. При цьому вчені вказують, що поступове поетапне оволодіння вправою прискорює темпи виконання рухів, удосконалює їх техніку. На їхню думку, вивчати кожну частину вправи доцільно з використанням повільного рахунку і одночасного показу вчителем

---

<sup>8</sup> Куц О.С. Спортивные вечера – одна из форм агитации и пропаганды физической культуры и спорта / О.С. Куц, З.С. Скибенко, С.И. Пачковский // Методические рекомендации для учителей школ. – Винница, 1988. – 32 с.



кожної дії. Відтоді практикувати рахунок без показу і на прикінцевому етапі рух виконується під музику. За ідентичною схемою вивчаються всі наступні частини комбінації<sup>9</sup>.

У дослідженні ми спиралися на вищеописані поради, водночас розглядаючи, що заключним моментом вивчення вправи є індивідуальне, а відтак і групове (всім класом) виконання комбінацій на оцінку, а надалі практикували змагання між класами з метою опанування кращою технікою. Підготовку до виступів здебільшого планували й здійснювали в позаурочний час за умови активної участі помічників учителя, школярів-розрядників.

До участі в спортивному святі залучали всіх школярів від VIII до XI класів. Для цього широко використовували рекламні можливості наглядних засобів візуалізації заходів, а саме: яскраво написані оголошення, спеціальні трансляції шкільним радіозв'язком, запрошення учнів інших ЗНЗ через завчасну підготовку й розсилку спеціальних запрошень.

Комісія за місяць до початку свята складала проекти і подавала їх на схвалення директору школи. Надалі розроблявся план заходів з підготовки до свята, враховуючи тематику й актуальність інших напрямів і форм виховання, які могли не лише порушуватися, а й успішно вирішуватися за належної підготовки вчителів і школярів.

Програма свята орієнтовно може складатися з трьох частин: урочистої (20–30 хвилин), спортивної (40–60 хвилин), масової (40–60 хвилин). Так, *урочиста частина* зазвичай передбачає поінформування всіх присутніх про здобутки й результати масової спортивної роботи шкільного колективу, про підсумки великих змагань і спартакіад, читання лекцій, які пропагують фізичну культуру і спорт. Водночас нагороджуються кращі спортсмени школи.

---

<sup>9</sup> Куц О.С. Спосіб життя і дозвілля учнівської молоді в нових соціально-економічних умовах / О.С. Куц, О.В. Ружило // Актуальні проблеми розвитку фізичної культури і спорту у ВМЗ України: зб. наук. пр. – Львів, 1998. – С. 66–68.

Досить ефективним прийомом ми вважаємо включення в *спортивну частину* свята різноманітних спортивних номерів, вільних вправ – індивідуальних і групових, без предметів і з предметами та ін. Особливо цікавими є вправи на приладах, опорні стрибки, акробатичні вправи, піраміди, показові бої боксерів, виступи борців тощо. Позитивний виховний ефект дає демонстрування короткометражних фільмів наприкінці спортивної частини, а інколи по закінченню одного з розділів програми свята.

Особливо хочемо вказати на доцільність організації в *масовій частині* свята ігор і розваг, атракціонів, конкурсів силачів, а також проведення вправ з елементами протидії. Застосовуючи вищеописані види діяльності, ми спиралися на поради, які дають у своїх дослідженнях О. Куц, З. Скибенко, С. Пачковський<sup>10</sup>.

Важливе місце серед КСЗ посідають спортивні вечори. Розглянемо детальніше зміст та особливості їх організації та проведення. Спортивний вечір як своєрідна вистава чи продумано складений концерт зі спортивними виступами передбачає логічне об'єднання, що виключає перерви та затримки. З цією метою організатори такого вечора готують помічників, на яких покладаються відповідальність за кожен фрагмент свята: своєчасність виходів на сцену учасників, підготовка інвентаря й обладнання, оформлення сцени та номерів програми, зокрема світлове та музичне оформлення. Для школярів такий захід є радісною подією, проведення якої водночас розв'язує завдання об'єднати всі класи.

На нашу думку, дуже важливо уникати трафаретних сценаріїв, які під час проведення вечорів ініціюють емоційну адаптацію. Радимо якомога активніше проводити вечори-вікторини, туристичні вечори, спортивні конкурси. Для їх проведення з метою досягнення очікуваних результатів важливо враховувати інтереси і потреби школярів.

---

<sup>10</sup> Куц О.С. Спосіб життя і дозвілля учнівської молоді в нових соціально-економічних умовах / О.С. Куц, О.В. Ружило // Актуальні проблеми розвитку фізичної культури і спорту у ВМЗ України: зб. наук. пр. – Львів, 1998. – С. 66–68.

Вважаємо за доцільне сформулювати певні висновки нашого дослідження з урахуванням узагальненого досвіду проведення КСЗ, додержання яких сприятиме, на нашу думку, більш якісному рівню проведення цих заходів, а саме:

- необхідність урахування інтересів, потреб і мотивів школярів – основних рушіїв їхньої активності й самостійності;
- детальне розроблення програм і сценаріїв КСЗ з дотичним доббором спортивних ритуалів і оформлення;
- участь у КСЗ кожного школяра, що посилює прагнення до самовдосконалення й самоутвердження в сензитивному періоді формування та соціалізації його особистості;
- цілеспрямованість підготовки учасників заходів до участі в різних фрагментах свята з урахуванням індивідуально-типологічних особливостей розвитку й рівня підготовленості учнів;
- структурна довершеність КСЗ шляхом моделювання його складових фрагментів, що обумовлює масовість й доступність їх використання в урочній та позаурочній роботі зі старшокласниками;
- оцінювання педагогічної ефективності цих заходів з метою вдосконалення їх змісту й форм проведення в подальшому.

Сутність проведення таких КСЗ ми вбачаємо в тому, що вони є однією зі сфер багатогранної і поліфункціональної педагогічної діяльності та виступають як складова виховної роботи в ЗНЗ. Відтак їх доцільно спрямовувати не лише на довкілля, а й на суб'єкт, тобто на учасників проведення заходів. Водночас КСЗ як формувальний чинник здорового способу життя має бути зорієнтованим на гармонійний розвиток особистості в сензитивному періоді її формування.

**Висновки.** Культурно-спортивні заходи досить специфічно впливають на реалізацію і стимуляцію інтересів та всієї сукупності потреб особистості.

Їх значущість підвищується завдяки змінюваності рівня їх орієнтації на оптимальні можливості щодо їх задоволення в об'єктивному бутті в суспільстві. Таким чином, досягнення особистістю фізичного розвитку, а відтак і задоволення нею культурних потреб, за умови участі в культурно-спортивних заходах, опирається на її готовність до подолання певних труднощів як на особистісному, так і на об'єктивному рівнях.

У сучасному суспільстві духовні та фізичні потреби перетворюються в узагальнене прагнення до самовдосконалення людини та пошуків оптимальних шляхів розкриття нею своїх можливостей. Означені потреби однозначно перевищують межі природно необхідного рівня тілесного і духовного відтворення людини і стають атрибутом вищих – вторинних потреб, які, на відміну від первинних, спрямовані на гармонійний розвиток особистості. Цей висновок вважаємо особливо важливим, адже йдеться про сензитивний період її формування.

#### *Список використаних джерел*

1. Анаркулов Х.В. Кыргызские народные подвижные игры, физические упражнения и современность : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. «Теорія та методика професійної освіти» / Х.В. Анаркулов– М., 1993. – 38 с.
2. Аслаханов С.М. Народные подвижные игры и физические упражнения как средство повышения эффективности уроков физической культуры/ С.М. Аслаханов // Теория и практика физической культуры. – 1991. – №12. – С. 43–45.
3. Вацеба О.М. Західноукраїнські традиції спортивно-гімнастичного руху першої половини ХХ століття/ О.М. Вацеба, С.М. Родак // Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. пр. – К.-Вінниця: УАННП, 1998. – Ч. 1. – С.14–15.
4. Вілігорський О.М. Інноваційні технології на уроках фізичної культури в школі [електронний ресурс] / О.М. Вілігорський– Режим доступу: [http://www.rusnauka.com/14\\_NPRT\\_2010/Sport/66363.doc.htm](http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Sport/66363.doc.htm)

5. Демчук С.П. Організація спортивних свят в школі / С.П. Демчук // Методичні рекомендації на допомогу вчителям шкіл, стажистам та студентам-практикантам педагогічних інститутів. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 1982. – 84 с.
6. Дубогай О.Д. Особисто-орієнтовані підходи у фізичному вихованні школярів/ О.Д. Дубогай // Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. пр. – К.-Вінниця: УАННП, 1998. – Ч.І. – С. 32–38.
7. Козацькі забави / В.І. Завацький, А.В. Цьось, О.І. Бичук, Л.І. Пономаренко– Луцьк: Надстир'я, 1994. – 110 с.
8. Куц О.С. Спосіб життя і дозвілля учнівської молоді в нових соціально-економічних умовах / О.С. Куц, О.В. Ружило // Актуальні проблеми розвитку фізичної культури і спорту у ВМЗ України: зб. наук. пр. – Львів, 1998. – С. 66–68.
9. Куц О.С. Спортивные вечера – одна из форм агитации и пропаганды физической культуры и спорта / О.С. Куц, З.С. Скибенко, С.И. Пачковский // Методические рекомендации для учителей школ. – Винница, 1988. – 32 с.
10. Москаленко Н.В. Теоретико-методичні засади інноваційних технологій в системі фізичного виховання молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 24.00.02. «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / Н. І. Москаленко. – К., 2009. – 44 с.
11. Приступа Є.Н. Народна фізична культура українців / Є.Н. Приступа – Львів: УСА, 1995. – 254 с.
12. Цибанюк О. Управління системою фізичного виховання школярів на Буковині (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.): організаційна структура / О. Цибанюк // Слобожанський науково-спортивний вісник: зб. наук. ст. (укр., рос. та англ. мовами). – 2008: – № 4. – Х. – С. 232–235.
13. Цибанюк О. Сучасні аспекти планування та організації туристичної діяльності дошкільника в умовах закладу освіти / О. Цибанюк. //

Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Педагогічні науки. — Чернігів, 2010. Вип. 81. — С. 477–479.

14. Цьось А.В. Планування навчальної роботи з фізичної культури в школах I-III ступенів / А.В. Цьось, В.М. Довганюк, Н.М. Ковальчук— Луцьк: Надстир'я, 1998. — 364с.

15. Шаниязов А.М. Роль молодежи и студентов в возрождении народных традиций, игр и состязаний / А.М. Шаниязов, Т.М. Медведев // Формы и методы активизации учебного процесса по физическому воспитанию студентов высших учебных заведений: — Тезисы докладов науч.-практич. конф. — Ашхабад, 1992. — Ч.І. — С. 63–64.

16. Шиян Б. Роль школи у відродженні українського спорту / Б.Шиян // Матеріали міжнародної наукової конференції. — Львів: УСА, 1991. — С. 62–65.